

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خانه مهر

موضوع: بستر ورود، شناسایی مسائل، ارائه راهکار و نقش آفرینی در محلات

حاشیه‌نشین

۱۴ ص.

تولید شده توسط: معاونت تولید محتوا و توانمندسازی جمعیت دانشجویی امام

حسن ع.

تابستان ۱۳۹۸

فهرست مطالب

۴	پیشگفتار
۵	مقدمه
۶	محورهای فعالیت خانه مهر
۷	ساختار فعالیت
۸	رویکردهای فعالیت
۱۰	تعیین مکان خانه مهر
۱۲	مراحل ایجاد خانه مهر
۱۴	اثرسنجی فعالیت

پیشگفتار

جمعیت دانشجویی امام حسن مجتبی علیه السلام، شبکه‌ای منسجم و پویا از گروه‌های جهادی و دانشجویی است. هدف از تشکیل جمعیت دانشجویی امام حسن علیه السلام، نقش آفرینی و فعالیت مستمر، اثرگذار و الهام بخش در حاشیه کلان شهرها، با موضوع رفع آسیب‌های اجتماعی و امدادسانی به آسیب دیدگان بلایای طبیعی ایجاد شده است. این جمعیت به عنوان مجموعه‌ای غیرانتفاعی و مستقل در تلاش است از طریق شبکه‌سازی گروه‌های دانشجویی و افراد متخصص، در جهت اجرای فعالیت‌های مستمر در حاشیه کلان‌شهرها و حوزه رفع آسیب‌های اجتماعی، با جذب، سازماندهی و جهت‌دهی مشارکت‌های مردمی و خیرین، گامی بلند در راستای حمایت از اقشار آسیب‌دیده و در معرض آسیب بردارد.

لازمه‌ی فعالیت موثر گروه‌های عضو جمعیت امام حسن علیه السلام در محلات حاشیه‌نشین در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی، دسترسی به محتوا مناسب، آشنایی با اصول، رویکردها و روش‌های فعالیت در این محلات می‌باشد. بدین منظور جمعیت امام حسن علیه السلام، با در نظر گرفتن تجربیات گروه‌های عضو، رصد مجموعه‌های موفق داخلی و بین‌المللی، و مشورت با صاحب‌نظران، اقدام به تولید محتواهای کاربردی و مورد نیاز فعالان جهادی در حاشیه کلان‌شهرها می‌نماید.

بسته‌های محتوایی روشنا، مروری بر وضعیت مناطق حاشیه‌نشین و رویکردهای بهینه فعالیت در آن می‌باشد. جزوه خانه‌ی مهر به عنوان یکی از بخش‌های اصلی این بسته، به تشریح روش برقراری ارتباط موثر با حاشیه‌نشینان می‌پردازد. گروه‌های عضو جمعیت می‌توانند جهت به‌روز رسانی و تکمیل این بسته، پس از مطالعه‌ی آن و انجام اقدامات میدانی، نظرات خود را به ادمین کانال جمعیت در پیام رسان‌های جمعی ارسال نمایند.

جمعیت دانشجویی امام حسن علیه السلام

تابستان ۹۸

مقدمه

سابقه‌ی حاشیه‌نشینی در ایران بر اساس استاد موجود، به سال‌های ۱۳۰۰ بر می‌گردد. پدیده حاشیه‌نشینی در جهان، از نیمه‌ی قرن ۱۹ به شدت رشد یافته و در سال‌های اخیر به بیش‌ترین حد خود رسیده است. پایین بودن درآمد در روستاها، نبودن فرصت‌های اشتغال روستایی، رشد سریع جمعیت شهری و کمبود مسکن، روز به روز جمعیت حاشیه‌نشینان را افزایش یافته داده است. گرانی غیرمتعارف زمین شهری در کلان‌شهرها و به خصوص در تهران، سرعت بخش رشد قارچ‌گونه و شتابان حاشیه‌نشینی شهری شده است.

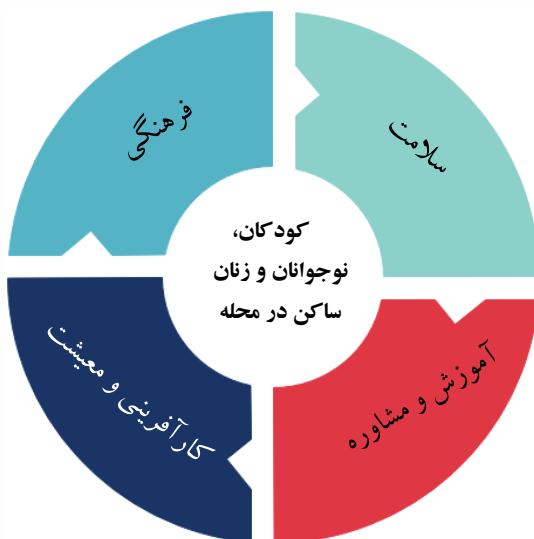
پدیده حاشیه‌نشینی به عنوان یک مسأله و آسیب‌اجتماعی خود مستعد و موجد طیف گسترده‌ای از مسائل و آسیب‌های اجتماعی است که از حیث ماهیت، تفاوت چندانی با آسیب‌های اجتماعی جامعه ندارد. ماهیت، ساخت اجتماعی، جغرافیایی، فضایی و نوع روابط اجتماعی مناطق حاشیه‌نشین از شدت، تنوع و گستره خاصی برخوردار است. غالب ساکنان مناطق حاشیه‌نشین، مردمانی فقیر، کم‌درآمد، با مسایل و مشکلات متعددی چون؛ تعارض فرهنگی، بی‌ثباتی اجتماعی، بیکاری، بزهکاری، تراکم جمعیت، دسترسی نامناسب به خدمات و سلامت زیست شهری، مشاغل کاذب، بی‌هویتی، خشونت، جرم و جنایت و... دست به گریبان هستند.

در دوره‌های زمانی مختلف رویکردهای متعددی نسبت به محلات حاشیه‌نشین اتخاذ شده و مبنای عمل قرار گرفته است. در ابتدای رصد شدن محلات حاشیه‌نشین توسط مسئولین، رویکرد نادیده گرفتن و پس از آن، رویکرد تخریب آن‌ها دنبال می‌شد. با گذشت زمان و گسترش محلات حاشیه‌نشین، دولت‌ها به ارائه خدمات، بهسازی محلات روی آوردند، اما به دلیل همراه نساختن مردم، این روند منجر به صرف هزینه و زمان زیادی جهت رسیدن به اهداف می‌گردید. در سال‌های اخیر رویکردهای توانمندسازی و توسعه اجتماع محور، نگاهی نو و متفاوت را به این مناطق ارائه نموده است.

یکی از مهمترین و کارآمدترین بسترهای مورد نیاز بهبود و ارتقا شرایط محلات حاشیه‌نشین، ایجاد بسترهای تعامل با ساکنین و مشارکت دادن ایشان در برنامه‌ها و فعالیت‌های در سطح محله می‌باشد. خانه مهر بستر ورود، شناسایی مسائل، ارائه راهکار و نقش‌آفرینی مستمر است. این طرح با هدف پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین، بستر ارتباط مستمر اعضای جمعیت امام حسن علیه‌السلام با ساکنین مناطق، آگاهی از مشکلات آنان و نحوه فعالیت در این محلات می‌باشد. در طرح خانه مهر با استفاده از نیروهای داوطلب بومی و غیر بومی، از طریق هویت‌سازی و انجام اقداماتی در بخش‌های مورد نیاز محله و مخاطبین نقش مجموعه‌ی مورد اعتماد و موثر در رفع مشکلات محله و ساکنین مناطق حاشیه‌نشین را ایفا می‌نماید. عرصه‌های مورد نیاز این محلات شامل؛ مددکاری، آموزش، توانمندسازی در حوزه‌های فرهنگی، علمی، مهارت‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی می‌باشند.

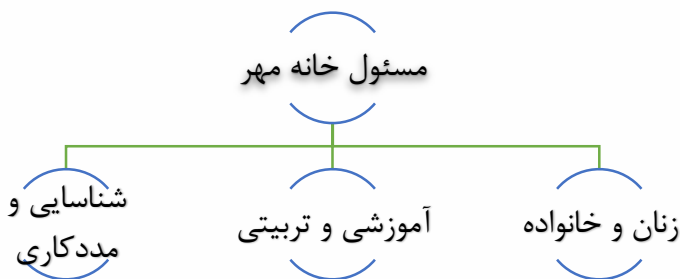
محورهای فعالیت خانه مهر

خانه مهر جهت اثرگذاری حداکثری در محلات حاشیه‌نشین، مخاطبین خود را کودکان، نوجوانان و زنان ساکن در محله قرار داده است. این مخاطبین به عنوان جامعه هدف، به طور مستقیم در برنامه و فعالیت‌های خانه مهر دخیل خواهند شد. در این طرح، به دلیل اهمیت پرداختن به یک محله به صورت یک کل به هم پیوسته، فعالیت‌هایی را نیز در سطح محله به اجرا خواهد گذاشت. محورهای کلی فعالیت خانه مهر شامل فرهنگی تربیتی، کارآفرینی و معیشت، آموزش، مشاوره و سلامت می‌باشد.

ساختار فعالیت

فعالیت‌های خانه مهر امام حسن علیه السلام، متناسب با مخاطبین هدف در محلات حاشیه‌نشین سازماندهی و ساختار فعالیت آن نهایی می‌گردد. البته با توجه به الزامات فعالیت و اثرگذاری در این محلات، موارد زیر به عنوان عناوین الزامی در آن مد نظر می‌باشد:

- **مسئول خانه مهر**
فردی مشخص و با سابقه که بتواند در طول زمان، به صورت مداوم به سازماندهی و مدیریت فعالیت‌های خانه مهر اقدام نماید.
- **شناسایی و مددکاری**
وظیفه شناسایی خانواده‌ها و افراد نیازمند، طراحی سیستم حمایت از آنان با استفاده از توان خیرین و راه اندازی پویش در این رابطه را شامل می‌گردد.
- **آموزشی و تربیتی (مهر و ماه)**
برنامه‌ریزی و برگزاری کلاس‌های آموزشی و تربیتی با مخاطب کودک و نوجوان، برای بالابردن مهارت‌های اجتماعی و فرهنگی در این بخش انجام می‌پذیرد.
- **زنان و خانواده (مادرانه)**
ارائه خدمات مشاوره، برگزاری برنامه‌های فرهنگی ویژه دختران و مادران ساکن در محله حاشیه نشین در بخش زنان و خانواده اجرا می‌گردد.
جهت اثربخشی بهینه فعالیت خانه مهر، لازم است اقدامات به صورت مستمر انجام شود. بنابراین ضروریست حداقل ۲ روز در هفته خانه مهر توسط تیم اصلی فعالیت نماید.

رویکردهای فعالیت

جهت دستیابی به اهداف خانه مهر امام حسن علیه السلام، نیاز است تا رویکردهای زیر در فعالیت‌ها دنبال گردد:

- **تمرکز بر اقشار در معرض آسیب شامل کودکان، نوجوان و زنان؛**
کودکان، نوجوانان و زنان از جمله مخاطبین مهم و تعیین کننده در وضعیت فعلی و آینده محلات حاشیه نشین می‌باشند. کودکان و نوجوانان نسل آینده این محلات و زنان مهمترین رکن خانواده در تربیت فرزندان هستند. از سویی دیگر، اقشار نامبرده

شده به دلیل معظلات موجود در محلات و سطح خانواده‌ها در معرض ابتلا به آسیب‌های اجتماعی می‌باشند.

- **جامع نگری در حمایت از مخاطبین، در نظر گرفتن تمامی نیازهای آنان؛**

از جمله آفت‌ها و مشکلات موجود در خیریه‌ها و جمع‌های نیکوکاری، نگاه تک-بعدی با در نظر نگرفتن نیازهای متنوع مخاطب می‌باشد. این مهم سبب عدم دریافت پاسخ مناسب از فعالیت‌ها می‌گردد. بنابراین ضروریست در ارائه حمایت‌ها، به تمامی ابعاد روحی، جسمی و اقتصادی جامعه هدف توجه شود.

- **مساله محوری در فعالیت‌های خانه مهر در سطح محله؛**

جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی لازم است در سطح محلات مجموعه اقداماتی صورت گیرد. در این اقدامات باید انجام فعالیت‌ها حول مسائل اساسی محله انجام پذیرد و با ریشه‌یابی مسائل، طرح مورد نیاز جهت رفع آن برنامه‌ریزی و اجرا شود.

- **جلب و سازماندهی مشارکت حداکثری ساکنین محله در برنامه‌های خانه مهر؛**

یکی از رسالت‌های خانه مهر در سطح محله، جلب مشارکت اهالی منطقه می‌باشد. در این راستا، در طی انجام فعالیت‌ها و برگزاری برنامه‌ها باید از ارتباطات، امکانات و توان ساکنین و فعالین بومی استفاده گردد. واگذاری اجرای برخی از برنامه‌ها، تعیین سهم و نقش فعالین بومی، تشکیل شورای همفکری با حضور فعالین بومی و از این دست موارد، ایده‌هایی از بسترسازی استفاده از ظرفیت و مشارکت دادن ساکنین محله می‌باشند.

- **ایجاد و تقویت هویت مطلوب خانه مهر امام حسن علیه السلام در سطح محله، بین اهالی و خیرین؛**

خانه مهر را زمانی می‌توان موفق قلمداد نمود که به جایگاه مناسبی در نزد ساکنین محله و مسئولین مرتبط دست یابد. در انجام فعالیت‌ها به این نکته توجه شود که جایگاه خانه مهر، به منزله‌ی مجموعه‌ای فعال، پویا، جریان ساز، پناهگاه آسیب‌دیدگان در مواقع ضرورت، با فضای همفکری جهت پیشرفت محله، دستگیری از مخاطبان و تبادل خدمت بین افراد باشد.

تمرکز بر اقشار در معرض
آسیب شامل کودکان و
نوجوان و زنان

جامع نگری در حمایت از
مخاطبین و در نظر گرفتن
تمامی نیازهای مخاطب

جلب و سازماندهی
مشارکت حداکثری اهالی
محله در برنامه های خانه
مهر

مساله محوری در فعالیت
های خانه مهر در سطح
محله

ایجاد هویت جمعی و
مطلوب برای خانه مهر
امام حسن ع در سطح
محله بین اهالی محله و
خیرین

تعیین مکان خانه مهر

خانه مهر امام حسن علیه السلام، در محلات دارای آسیب‌های اجتماعی و همچنین محلات حاشیه‌نشین تاسیس و راه‌اندازی می‌شود. در انتخاب محل تاسیس خانه مهر نیاز است به موارد و شاخص‌های زیر توجه شود:

• نزدیکی به یکی از مساجد محله و همکاری با آن

با توجه به ضرورت تقویت مساجد و برقراری رابطه مطلوب با امام جماعت محله، خانه مهر باید تا حد امکان به یکی از مساجد محله به لحاظ مکانی نزدیک باشد. حضور فعال در برنامه‌های مسجد، برنامه‌ریزی فعالیت‌های خانه مهر با توجه به اهمیت و تقویت مساجد محله، با حضور و همکاری امامان جماعت مساجد امری ضروری است.

• راه دسترسی مناسب

محل واقع شدن خانه مهر لازم است دارای دسترسی مناسب برای عموم افراد محله باشد. نزدیک بودن به معابر اصلی و نبودن در کوچه‌ها، معابر فرعی و دور از دسترس، از نکات حائض اهمیت می‌باشد.

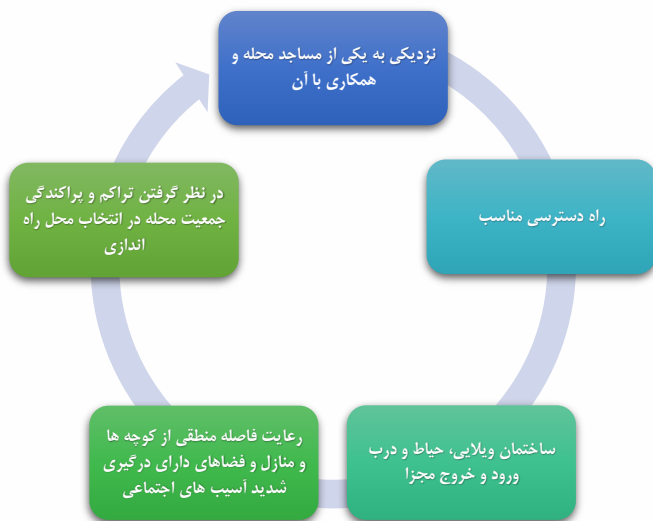
• ساختمان ویلایی، حیاطدار، درب ورود و خروج مجزا

با توجه به حضور جمعی خانواده‌ها و ساکنین محله و برگزاری برنامه‌های متنوع در خانه مهر، ساختمان تخصیص یافته باید مستقل و دارای درب ورود و خروج مجزا باشد. این امر سبب می‌گردد تا آرامش همسایگان حفظ گردد.

رعایت فاصله منطقی از کوچه‌ها، منازل و فضاهای دارای آسیب‌های اجتماعی شدید از دیگر موارد مهم در انتخاب ساختمان است. باید به این نکته توجه نمود لزومی ندارد مکان خانه مهر در منطقه‌ای از محله واقع شود که آسیب‌های اجتماعی در اوج خود قرار دارد، این امر سبب می‌گردد تا سایر اقشار ساکن در منطقه امکان حضور در خانه مهر را داشته باشند.

• توجه به تراکم و پراکندگی جمعیت محله

در انتخاب مکان راه‌اندازی خانه مهر لازم است میزان تراکم و پراکندگی جمعیت در سطح محله مشخص گردد. با لحاظ نمودن این مورد، بایستی مکانی برای خانه مهر در نظر گرفته شود که ساکنین بیشتری به آن دسترسی دارند.

مراحل ایجاد خانه مهر

در سیر فعالیت یک گروه در محله، راه اندازی خانه مهر امام حسن علیه السلام گامی موثر و متفاوت از سایر اقدامات است. بطوریکه می‌توان فعالیت‌های گروه را به دو قسمت قبل و بعد از راه اندازی خانه مهر تقسیم بندی نمود. با توجه به اهمیت این کار، قبل از راه اندازی خانه مهر نیاز است گروه به سطح مناسبی از شناخت نیازهای محله و توان خود در اقدام رسیده باشد.

گروه‌ها لازم است حداقل ۲-۳ ماه قبل از ایجاد خانه مهر در محله حضور مستمر داشته باشند. در بستر اجرای برنامه‌ها در این ماه‌ها، اعضای گروه به بررسی مسائل و مشکلات منطقه و همچنین شناسایی فعالین و افراد اثرگذار بپردازند. پس از کسب شناخت نسبی از محله در ابعاد مختلف آن، گروه می‌تواند با توجه به شاخصه‌های انتخاب محل فعالیت، نسبت

به راه اندازی خانه مهر اقدام نماید. برای انجام فعالیتهای گروه در محله و به خصوص در خانه مهر توجه به نکات ذیل اهمیت دارد:

- خانه مهر به عنوان پاتوق، محل امن جهت مشاوره و فعالیت فرهنگی اجتماعی اقشار مختلف در محله باشد.
- در تمام مدت برخورد با اهالی محله، صادقانه و همراه با احترام باشد.
- اقدامات سلبی، موضع گیریهای اجتماعی و سیاسی (به معنای عام) نباید در خانه مهر و مسئولین آن به صورت آشکار انجام شود.
- خانه مهر و گروه جهادی نباید با ارائه خدمات به غیر هدفمند، انتظار ارائه کمک را برای مخاطبین ایجاد نمایند و در ذهن مخاطب به یک خیریه تبدیل شوند.
- برنامههای عمومی خانه مهر باید در سطح محله جریان ساز باشد.
- شناسایی و تحلیل اطلاعات محله باید قبل و حین فعالیت در محله، با استفاده از ابزارهای مختلف مانند ترسیم نقشههای اجتماعی، جغرافیایی و نمودارهای ریشه یابی مسائل به صورت مستمر صورت گیرد.
- برنامههای خانه مهر لازم است بر اساس نیازهای مخاطبین و گروههای مختلف ساکن در محلات تنظیم و اجرا گردد.
- اجرای برنامههای خانه مهر، باید با حداکثر استفاده از ظرفیتهای مردمی موجود در محله شامل اتفاق بیافتد. کسبه، معتمدین و گروههای فعال در محله با مشارکت فعال در برگزاری و اجرای برنامهها، اعم از شرکت به عنوان مربی، مشاور و آموزش- دهنده، خود در حل معضلات محله موثر خواهند بود.

اثربسنجی فعالیت

خانه مهر بستر مشارک اهالی محله برای رسیدگی به یکدیگر، هم افزایی در طراحی و اجرای برنامه‌ها در جهت بهبود وضعیت محله می‌باشد. معیارهای سنجش فعالیت‌ها خانه مهر در ذیل ارائه شده است، گروه باید ضمن تلاش برای حداکثر کردن این موارد، گام در تحقق اهداف خانه مهر برداد.

میزان شناسایی مسائل محله و ریشه یابی آنها و طراحی و ارائه راه حل برای رفع آن با مشارکت مردم

میزان استفاده و تاثیرپذیری مخاطبین از برنامه ها و خدمات ارائه شده در خانه مهر

میزان شناخته شدن خانه مهر به عنوان یک بستر مشارکت در بین اهالی محله

میزان شناسایی معتمدین و فعالین بومی و جلب مشارکت آنها در طراحی و اقدام

میزان شناسایی و ارتباط با خانواده های در معرض آسیب

تعداد کودکان و نوجوانان فعال مستمر در برنامه های خانه ی مهر